

УДК 342.9

Царук Андрій В'ячеславович

доктор філософії у галузі права,

викладач кафедри адміністративної діяльності

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Tsaruk Andrii

PhD in Law, Lecturer of the Department of Administrative Activity

National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi

ORCID: 0000-0002-7871-0323

Кушнір Ярослав Олександрович

доктор філософії у галузі права,

викладач кафедри адміністративної діяльності

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Kushnir Yaroslav

PhD in Law, Lecturer of the Department of Administrative Activity

National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi

ORCID: 0000-0002-8519-5331

Байдич Роман Олексійович

начальник

відділу адміністративно-юрисдикційної діяльності штабу

2 прикордонний загін

Baidych Roman

Head of the Department of

Administrative and Jurisdictional Activities of the Headquarters

2 Border Detachment

Вибодовський Андрій Іванович

начальник прикордонного оперативно-розшукового відділу

31 прикордонний загін

Vybodovskyi Andrii

Head of the Border Operative and Investigative Department

31 Border Detachment

DOI: 10.25313/2520-2308-2024-6-9914

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИМУСОВОГО ПОВЕРНЕННЯ
ТА ПРИМУСОВОГО ВИДВОРЕННЯ ІНОЗЕМЦІВ
ДЕРЖАВНОЮ ПРИКОРДОННОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

**PROBLEM ISSUES OF FORCED RETURN AND
FORCED EXPULSION OF FOREIGNERS BY THE STATE
BORDER SERVICE OF UKRAINE: ADMINISTRATIVE
AND LEGAL ASPECT**

Анотація. Вступ. Іноземці, що порушують законодавство України про державний кордон та є нелегальними мігрантами, використовують прогалини в законодавстві України з метою використання нашої держави як держави для подальшого переходу до країн західної Європи.

У статті на основі дослідження законодавства України проаналізовано загальну парадигму стосовно питання примусового повернення та примусового видворення іноземців, які порушили законодавство про державний кордон, та прав Державної прикордонної служби України стосовно зазначеного питання під час адміністративно-юрисдикційної діяльності.

Розглянуто нормативно закріплені вимоги діючого законодавства, що відображають питання примусового повернення та примусового видворення іноземців з території України.

Розглянуто компетенцію органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України щодо питань примусового повернення та примусового видворення іноземців з території України.

Мета. Метою статті є встановлення проблематики, що існує станом на сьогодні, стосовно питань примусового повернення та примусового видворення іноземців з території України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо примусового повернення та примусового видворення іноземців з території України; 2) роботи вітчизняних науковців щодо примусового повернення та примусового видворення іноземців з території України.

Під час здійснення дослідження було використано такі наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (з метою характеристики процесу примусового повернення та примусового видворення іноземців з території України); аналізу та синтезу (з метою побудови відображення процесу примусового повернення та примусового видворення іноземців з території України); логічного узагальнення результатів (з метою формулювання висновків).

Результати. Висвітлено колізію норм чинного законодавства щодо примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства, які вчинили порушення з прикордонних питань. Запропоновано зміни до чинного законодавства з метою розширення прав органів охорони державного кордону в межах процедури примусового видворення та повернення таких осіб.

Перспективи. Перспективами подальших досліджень із вказаної проблематики є розробка механізмів спрощення примусового повернення та примусового видворення іноземців з території України.

Ключові слова: примусове повернення, примусове видворення, іноземці, особи без громадянства, органи охорони державного кордону, адміністративні правопорушення, Державна прикордонна служба України.

Summary. Introduction. Foreigners who violate the legislation of Ukraine on the state border and are illegal migrants use loopholes in the legislation of Ukraine in order to use our state as a state for further transition to the countries of Western Europe.

The article, based on the study of the legislation of Ukraine, analyzes the general paradigm regarding the issue of forced return and forced deportation of foreigners who have violated the legislation on the state border, and the rights of the State Border Guard Service of Ukraine regarding this issue during administrative and jurisdictional activities.

The normatively established requirements of the current legislation reflecting the issue of forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine were considered.

The competence of the state border protection authorities of the State Border Service of Ukraine regarding issues of forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine was considered.

Purpose. The purpose of the article is to establish the problems that exist today regarding the issues of forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine.

Materials and methods. The research materials are: 1) regulatory and legal provision regarding the forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine; 2) works of domestic scientists regarding the forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine.

During the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping (in order to characterize the process of forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine); analysis and synthesis (in order to build a reflection of the process of forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine); logical generalization of the results (for the purpose of formulating conclusions).

Results. The research materials are: 1) regulatory and legal provision regarding the forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine; 2) works of domestic scientists regarding the forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine.

The collision of the norms of the current legislation regarding the forced return and forced deportation of foreigners and stateless persons who have committed violations on border issues is highlighted. Amendments to the current legislation are proposed in order to expand the rights of state border protection authorities within the framework of the procedure of forced deportation and return of such persons.

Prospects for further research on this issue are the development of mechanisms to simplify the forced return and forced expulsion of foreigners from the territory of Ukraine.

Key words: forced return, forced deportation, foreigners, stateless persons, state border protection bodies, administrative offenses, State Border Service of Ukraine.

Постановка проблеми. Іноземні громадяни, які порушують законодавство України про державний кордон, в переважній своїй більшості є нелегальними мігрантами, що використовують нашу державу для подальшого переправлення до країн західної Європи.

Питання примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства, що порушують законодавство з прикордонних питань, є важливою складовою адміністративно-юрисдикційної діяльності Державної прикордонної служби України, яка ускладнена через недоліки нормативно-правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у питання ідентифікації осіб в юридичній площині зробили вітчизняні науковці.

Демчик Н. П. [4; 5] у своїх працях акцентує увагу на специфічності адміністративно-правового механізму видворення органами охорони державного кордону нелегальних мігрантів, а саме, в тому аспекті, що ця специфічність полягає у ідентифікації та документуванні нелегальних мігрантів. Проводить правовий аналіз законодавства України у сфері примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі держави. Здійснює аналіз чинного законодавства України щодо встановлення суб'єктів, уповноважених на здійснення примусового повернення і примусового відтворення іноземців та осіб без громадянства з території України [6].

Балуєва О. В., Мартянова Р. А. в своєму дослідженні [1] досліджували організаційно-правовий механізм застосування адміністративних заходів, спрямованих на примушування іноземців залишити територію України всупереч їхньої волі і бажанню. Розглядали повноваження органів Державної міграційної служби, охорони державного кордону та Служби безпеки України щодо застосування адміністративних заходів примусового характеру. Доводили необхідність взаємодії органів Державної міграційної служби з органами охорони державного кордону, Служби безпеки України стосовно іноземців та осіб без громадянства, перебування яких не відповідає вимогам перебування на території держави та перебування яких суперечить національним інтересам.

Кузь Ю., Сойко О., Белай С. [10] розкривають діяльність органів та підрозділів охорони державного кордону під час виконання завдань із забезпечення процедур реадмісії, примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства в пунктах пропуску через державний кордон України у країни проживання або треті країни.

Яремко О. [16] досліджено проблему незастосування судами України під час розгляду справ про примусове повернення та примусове видворення за її межі іноземців та осіб без громадянства прецедентної практики Європейського суду з прав людини, що стосується права на повагу до сімейного життя. Нею

звернуто увагу на недостатності врахування під час вирішення питання про примусове повернення та про примусове видворення за межі України лише наявності факту порушення іноземцем чи особою без громадянства міграційного законодавства, а також факту ухилення від виїзду з України після закінчення дозволеного строку перебування. Зауважено, що такі рішення мають виноситись пропорційно, зокрема із дотриманням необхідного балансу між несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямовані ці рішення.

Гринько Р. та Демчик Н. у своєму дослідженні [3] розглядають доктринальні підходи щодо визначення правової природи строків примусового повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства органами прикордонної служби. Виділяють матеріальні та процесуальні строки, у межах яких органи охорони державного кордону реалізують повноваження із примусового повернення та видворення з території України.

Гаврік Р. О. та Сівер А. М. у своїй роботі [2] визначають основні поняття стосовно питань вислання іноземців та осіб без громадянства прикордонними та міграційними органами.

Мота А. Ф. [11] визначив мету та стан процесуальних норм у загальній системі положень, спрямованих на протидію нелегальній міграції, а також практики їх реалізації в контексті контролю за державним кордоном.

Карнаушенко С. Д. у своїй роботі [7] розглядає порядок проведення процедури примусового видворення іноземців та осіб без громадянства або їх затримання з цією метою, підстави для задоволення адміністративного позову щодо примусового видворення або для відмови у задоволенні такого позову.

Токар А. М. [15] вважає, що важливим аспектом удосконалення процедури примусового видворення має стати поглиблення співпраці з Європейським Союзом у контексті адаптації норм і правових приписів Європейського союзу у законодавство України та що шлях до такої гармонізації є угоди, укладені між Європейським Союзом та Україною в міграційній сфері.

Аналіз праць зазначених науковців та законодавства у сфері, яка є предметом дослідження цієї статті, дає підстави вважати, що нормативно-правова база з цього питання потребує доопрацювання шляхом впровадження чітких механізмів здійснення примусового повернення та примусового видворення іноземців.

Метою статті є визначення наявної проблематики адміністративно-юрисдикційної діяльності Державної прикордонної служби України стосовно питань примусового повернення та примусового видворення.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо іноземців та осіб без громадянства; 2) роботи вітчизняних

авторів стосовно примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства.

В процесі проведення дослідження було використано такі наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (з метою характеристики процесу примусового повернення та примусового видворення); аналізу та синтезу (з метою побудови відображення процесу примусового повернення та примусового видворення); логічного узагальнення результатів (з метою формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилось з позиції дій посадових осіб Державної прикордонної служби України щодо порушень, які вчиняються іноземцями та особами без громадянства.

На сьогоднішній день орган охорони державного кордону має законодавчо закріплене право приймати рішення щодо примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства. Базовими нормативними актами, які регулюють такі дії, є Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [14] та Інструкція про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, затверджена спільним наказом МВС України, АДПСУ, СБУ № 353/271/150 від 23.04.2012, із змінами та доповненнями (далі — Інструкція про примусове повернення і примусове видворення) [13].

Так, у ст. 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [14] зазначено, що іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їх дії порушують законодавство України з прикордонних питань про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України за рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, органу Служби безпеки України або органу охорони державного кордону.

У ст. 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [14] закріплено, що органи охорони державного кордону можуть приймати рішення про примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, якщо такі особи затримані за незаконне перетинання (спробу незаконного перетинання) державного кордону України або є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятиметься від виконання рішення про примусове повернення або якщо така особа не виконала у встановлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення, а також в інших передбачених законом випадках.

Тобто орган охорони державного кордону може застосувати один з вищевказаних адміністративно-правових заходів, спрямованих на примушування іноземців, які незаконно перебувають в Україні чи порушують законодавство з прикордонних питань, покинути територію України всупереч їх волі і бажанню. Підстави та порядок застосування заходів є різними та мають суттєві відмінності, у тому числі щодо міри державного примусу, який застосовується посадовими особами до іноземця. В обох випадках кінцевою метою є примушування іноземця до залишення території України, але примусове повернення вважається більш гуманним заходом та зазвичай передує примусовому видворенню, оскільки іноземцю надається право у добровільному порядку покинути державу.

Детальний порядок примусового повернення передбачений в Інструкції про примусове повернення і примусове видворення.

Так, п. 5 вищевказаної Інструкції встановлює, що підставами для прийняття рішення про примусове повернення іноземців до країни походження або третьої країни є:

дії, що порушують законодавство України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

дії, що суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку;

якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України;

затримання іноземців органами охорони державного кордону у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України.

При цьому, положення вищевказаної Інструкції в частині прийняття рішення про видворення застосовувати наразі неможливо, оскільки вони суперечать положенням ст. 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

Не зважаючи на прийняття 24 лютого 2023 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону» № 2952-IX, що набрав законної сили 23 березня 2023 року та суттєво змінив порядок та компетенцію органів охорони державного кордону та наділив їх правом прийняття рішення про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства за межі території України (яке до цього приймалося судом за адміністративним позовом таких органів охорони державного кордону), так і не прийнятті зміни до підзаконних нормативних актів з цього питання, у тому числі і до Інструкції про примусове повернення і видворення. Так, в усіх пунктах Інструкції вказано, що примусове видворення приймається на підставі винесеної за позовом органу охорони кордону постанови адміністративного суду про примусове видворення, проте відповідно до вищевказаного Закону органу охорони кордону вже

надано право самостійно приймати рішення про примусове видворення іноземців.

Відсутність єдності та спільної мети у суб'єктів законодавчої ініціативи деколи призводить до ситуацій, які унеможливають впровадження вже розроблених механізмів в діяльність органів державної влади, зокрема і Державної прикордонної служби України. Так, 01 грудня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства у сфері міграції» № 2813-IX (далі — Закон № 2813-IX), яким, зокрема, внесено зміни і до статей Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», що регулюють питання примусового повернення та примусового видворення іноземців. Більшість положень Закону № 2813-IX набули чинності 28 червня 2023 року. В проміжок часу між датою ухвалення Закону № 2813-IX та датою набрання його положеннями чинності, Верховною Радою України було прийнято ще ряд законів, які змінювали норми, вже змінені Законом № 2813-IX. При цьому, законодавець при ухваленні цих законів не врахував зміни, які вже внесені Законом № 2813-IX, проте ще не набули чинності, що призвело до неможливості реалізації деяких положень Закону № 2813-IX, зокрема і тих, що регулюють процедуру примусового видворення іноземців та осіб без громадянства, через відсутність слів, що потрібно замінити. Такі дії законодавця призводять до виникнення колізій та суперечностей в законодавстві та ускладнюють роботу Державної прикордонної служби України.

Відповідно до чинного законодавства орган охорони державного кордону має право приймати рішення про примусове повернення та видворення з України іноземців та осіб без громадянства не тільки у випадку затримання таких осіб за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України, а і у випадку порушення іншого законодавства з прикордонних питань. Проте через відсутність єдиного понятійного апарату та узгодженості між нормативними актами, на практиці існують проблеми з прийняттям рішень з примусового повернення та видворення іноземців та осіб без громадянства без належних документів, які посвідчують їх особу чи надають право виїзду з України.

Згідно п. 8 ст. 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [14] *примусове повернення не застосовується до іноземців та осіб без громадянства, які не досягли 18-річного віку, до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [12], а так само не може бути застосовано до осіб, які не мають документів, що посвідчують особу та дають право на виїзд з України (такі іноземці та особи без громадянства затримуються*

у встановленому законом порядку з метою ідентифікації, документування та забезпечення передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію або примусового видворення відповідно до цього Закону).

У ст. 289 Кодексу адміністративного судочинства [8] з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства зазначено, що *за наявності обґрунтованих підстав вважати, що іноземець або особа без громадянства, стосовно якого (якої) прийнято рішення про примусове видворення або реадмісію, ухилятиметься від виконання рішення про його (її) примусове видворення, перешкоджатиме проведенню процедури видворення чи реадмісії відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію або якщо існує ризик його (її) втечі, а так само у разі відсутності в іноземця або особи без громадянства, стосовно якого (якої) прийнято рішення про примусове видворення, документа, що дає право на виїзд з України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальний орган чи підрозділ, орган охорони державного кордону, орган Служби безпеки України подає до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням зазначених органів (підрозділів) або за місцезнаходженням пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, позовну заяву про застосування судом до іноземця або особи без громадянства одного з таких заходів:*

- 1) *затримання з метою ідентифікації та / або забезпечення примусового видворення за межі території України;*
- 2) *затримання з метою забезпечення передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію;*
- 3) *взяття на поруки підприємством, установою чи організацією;*
- 4) *зобов'язання внести заставу.*

Отже, законодавство, з одного боку, забороняє приймати рішення про примусове повернення відносно осіб без документів, які надають право перетину державного кордону та вимагає їх затримувати, а з іншого не передбачає такої підстави затримання, оскільки затримати в адміністративному порядку можна лише тих іноземців, відносно яких прийнято рішення про примусове видворення чи реадмісію та з метою їх ідентифікації та / або забезпечення примусового видворення за межі території України.

Крім того, законодавство не передбачає права прийняття рішення про видворення щодо вказаного кола осіб. З аналізу ч. 1 ст. 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»

Таблиця 1

Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства»

Чинна редакція	Редакція з урахуванням запропонованих змін
Кодекс адміністративного судочинства	
Стаття 289. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства 1. За наявності обґрунтованих підстав вважати, що іноземець або особа без громадянства, стосовно якої подано адміністративний позов про примусове видворення, ухилятиметься від виконання рішення про її примусове видворення, перешкоджатиме проведенню процедури видворення чи реадмісії відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію або якщо існує ризик її втечі, а так само у разі відсутності в іноземця або особи без громадянства, яка вчинила порушення законодавства України з прикордонних питань або про правовий статус іноземців, документа, що дає право на виїзд з України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, його територіальним органом чи підрозділом, органом охорони державного кордону або Служби безпеки України подається до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням цих органів (підрозділів) або за місцезнаходженням пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, позовна заява про застосування судом до іноземця або особи без громадянства одного з таких заходів: 1) затримання іноземця або особи без громадянства з метою ідентифікації та (або) забезпечення видворення за межі території України; 2) затримання іноземця або особи без громадянства з метою забезпечення її передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію; 3) взяття іноземця або особи без громадянства на поруки підприємства, установи чи організації; 4) зобов'язання іноземця або особи без громадянства внести заставу.	Стаття 289. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства 1. За наявності обґрунтованих підстав вважати, що іноземець або особа без громадянства, стосовно якої подано адміністративний позов про примусове видворення, ухилятиметься від виконання рішення про її примусове видворення, перешкоджатиме проведенню процедури видворення чи реадмісії відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію або якщо існує ризик її втечі, а так само у разі відсутності в іноземця або особи без громадянства, яка вчинила порушення законодавства України з прикордонних питань або про правовий статус іноземців, документа, що дає право на виїзд з України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, його територіальним органом чи підрозділом, органом охорони державного кордону або Служби безпеки України подається до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням цих органів (підрозділів) або за місцезнаходженням пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, позовна заява про застосування судом до іноземця або особи без громадянства одного з таких заходів: 1) затримання іноземця або особи без громадянства з метою ідентифікації та (або) <i>документування (отримання документів, що посвідчують особу та дають право на виїзд з України)</i> та (або) забезпечення видворення за межі території України; 2) затримання іноземця або особи без громадянства з метою забезпечення її передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію; 3) взяття іноземця або особи без громадянства на поруки підприємства, установи чи організації; 4) зобов'язання іноземця або особи без громадянства внести заставу.
Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»	
Стаття 30. Примусове видворення іноземців та осіб без громадянства Абзац 4 Відсутній	Стаття 30. Примусове видворення іноземців та осіб без громадянства <i>Абзац 4 Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальні органи та територіальні підрозділи, органи охорони державного кордону або органи Служби безпеки України можуть приймати рішення про примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства у випадку наявності у таких органів (посадових осіб) підстав прийняття рішення про примусове повернення та неможливості його прийняття через відсутність у іноземця чи особи без громадянства документів, що посвідчують особу та/або дають право на виїзд з України.</i>

Джерело: розроблено авторами

слідuje, що примусовому видворенню іноземця чи особи без громадянства (крім випадків незаконного перетину чи спроби незаконного перетину державного кордону) передують дві обставини: 1) прийняття рішення відповідним компетентним органом про примусове повернення; 2) ухилення від виїзду після прийняття рішення про повернення або наявність обґрунтованих підстав вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення.

Отже, чинне законодавство закріплює право органів охорони державного кордону ДПСУ здійснювати примусове видворення іноземців лише виключно під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України такими іноземцями, а примусове повернення можливе лише щодо осіб, які мають документи, що посвідчують особу та дають право на виїзд з України. На практиці це створює значні труднощі, оскільки більшість нелегальних мігрантів не мають документів, які дають право виїзду з України (закінчення строку дії документів, наявність лише внутрішнього паспорту, в той час коли вимагається наявність паспорту для виїзду за кордон, випадкова чи цілеспрямована втрата документів тощо).

З огляду на зазначене, органи охорони державного кордону не мають законодавчо закріпленого права приймати рішення про примусове повернення чи видворення іноземців та осіб без громадянства, які не мають документів, що посвідчують особу та дають право на виїзд з України, за порушення законодавства з прикордонних питань, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) [9], зокрема такі як:

порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду — виїзду (стаття 202 КУпАП); порушення іноземцями та особами без громадянства законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства (стаття 203 КУпАП); Злісна непокоря законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (стаття 185-10 КУпАП).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вважаємо за доцільне законодавчо закріпити право органів охорони державного кордону приймати рішення про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства, які не мають документів, що посвідчують особу та дають право на виїзд з України, та їх адміністративного затримання.

Також є критично важливим внести зміни до Інструкції про примусове повернення і примусове видворення в частині приведення у відповідність до норм чинного законодавства. Автори детально не зупиняються на вказаних змінах, оскільки необхідно редагувати всю інструкцію та об'єм необхідних змін не можливо описати в рамках цієї публікації.

Перспективами подальших розвідок із зазначеної проблематики вважаємо за доцільне визначити такі як розробка механізмів спрощення провадження у справах про адміністративні правопорушення, ініційованих Державною прикордонною службою України в частині ідентифікації іноземців та осіб без громадянства, узгодження понятійного апарату та окремих положень різних нормативних актів.

Література

1. Балуєва О.В., Мартянова Р.А. Організаційно-правовий механізм застосування примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861 (13). URL: <https://1ll.ink/Uhnzj> (дата звернення: 13.05.2024).
2. Гаврік Р.О., Сівер А.М. До питання про визначення основних понять з питань вислання іноземців та осіб без громадянства прикордонними та міграційними органами. *Збірник тез III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова «Правові засади організації та здійснення публічної влади»*. Хмельницький, 2020. URL: <https://1ll.ink/6zMdC> (дата звернення: 13.05.2024).
3. Гринько Р., Демчик Н. Строки примусового повернення й видворення іноземців та апатридів органами прикордонної служби в умовах пандемії. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3–4 (75–76). С. 66–77. URL: <https://1ll.ink/2VXJb> (дата звернення: 13.05.2024).
4. Демчик Н.П. Правове регулювання застосування примусового повернення і примусового видворення іноземців та осіб без громадянства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861 (13). URL: <https://1ll.ink/Uhnzj> (дата звернення: 13.05.2024).
5. Демчик Н.П. Правовий інститут примусового повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства органами Державної прикордонної служби України : авторефер. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Хмельницький, 2021. 19 с.
6. Демчик Н.П. Суб'єкти, уповноважені здійснювати примусове повернення і примусове видворення іноземців та осіб без громадянства. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. 1. URL: <https://1ll.ink/WstfN> (дата звернення: 13.05.2024).

7. Карнаушенко С.Д. Адміністративне судочинство щодо примусового видворення іноземців. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.52>; URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284735/278821> (дата звернення: 13.05.2024).
8. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005. № 2747-IV. *Урядовий кур'єр*. 17.08.2005. № 153. ст. 153–154.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 18.12.1984. 1984. № 51.
10. Кузь Ю., Сойко О., Белай С. Моделювання діяльності органів охорони державного кордону щодо забезпечення процедур з реадмісії, примусового повернення та видворення іноземців та осіб без громадянства в пунктах пропуску. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки*. 2022. № 1–2 (87). URL: <https://1ll.in/0NTl4> (дата звернення: 13.05.2024).
11. Мота А.Ф. Адміністративно-процесуальні повноваження органів Державної прикордонної служби України з примусового повернення і відворення нелегальних мігрантів. *Право України*. 2018. Вип. 11. С. 151. URL: <https://1ll.in/VUowp> (дата звернення: 13.05.2024).
12. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011. № 3671-VI. *Голос України*. 03.08.2011. № 142.
13. Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства: Наказ МВС України від 23.04.2012 № 353/271/150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12#Text> (дата звернення: 13.05.2024).
14. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011. № 3773-VI. *Голос України*. 25.10.2011. № 199.
15. Токар А.М. Захист прав особи під час реалізації процедури примусового видворення. *Збірник тез Науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини* (м. Хмельницький, 8 грудня 2023 р.). URL: <https://1ll.in/nc8Qu> (дата звернення: 13.05.2024).
16. Яремко О. Право на повагу до сімейного життя: проблеми застосування практики ЄСПЛ у справах про примусове повернення та примусове видворення за межі України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4 (16). URL: <https://1ll.in/od568> (дата звернення: 13.05.2024).

References

1. Baluieva O. V., Martianova R. A. Orhanizatsiino-pravovyi mekhanizm zastosuvannya prymusovoho povernennia ta prymusovoho vydvorennia inozemtsiv ta osib bez hromadianstva [Organizational and legal mechanism for the application of forced return and forced deportation of foreigners and stateless persons]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya: Yurydychni nauky*. 2017. № 861 (13). URL: <https://1ll.in/Uhnzj> [in Ukrainian].
2. Havrik R. O., Siver A. M. Do pytannia pro vyznachennia osnovnykh poniat z pytan vyslannia inozemtsiv ta osib bez hromadianstva prykordonnyimi ta mihratsiynymi orhanami [To the issue of defining the main concepts on the issue of deportation of foreigners and stateless persons by border and migration authorities]. *Zbirnyk tez III Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii, prysviachenoj svitlii pamiaty doktora yurydychnykh nauk, profesora, akademika-zasnovnyka NAPrNU, pershoho Holovy Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Leonida Petrovycha Yuzkova "Pravovi zasady orhanizatsii ta zdiisnennia publichnoi vlady"*. Khmelnytskyi, 2020. URL: <https://1ll.in/6zMdC> [in Ukrainian].
3. Hryenko R., Demchuk N. Stroky prymusovoho povernennia u vydvorennia inozemtsiv ta apatrydiv orhanami prykordonnoi sluzhby v umovakh pandemii [Terms of forced return and expulsion of foreigners and stateless persons by the border service bodies in the conditions of a pandemic]. *Universytetski naukovy zapysky*. 2020. № 3–4 (75–76). P. 66–77. URL: <https://1ll.in/2VXJb> [in Ukrainian].
4. Demchuk N. P. Pravove rehuliuвання zastosuvannya prymusovoho povernennia i prymusovoho vydvorennia inozemtsiv ta osib bez hromadianstva [Legal regulation of the application of forced return and forced deportation of foreigners and stateless persons]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya: Yurydychni nauky*. 2017. № 861 (13). URL: <https://1ll.in/Uhnzj> [in Ukrainian].
5. Demchuk N. P. Pravovyi instytut prymusovoho povernennia i vydvorennia inozemtsiv ta osib bez hromadianstva orhanami Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [Legal institution of forced return and deportation of foreigners and stateless persons by the bodies of the State Border Service of Ukraine]: avtorefer. dys. ... kand.iur.nauk: 12.00.07. Khmelnytskyi, 2021. 19 p. [in Ukrainian].
6. Demchuk N. P. Subiekty, upovnovazheni zdiisniuvaty prymusove povernennia i prymusove vydvorennia inozemtsiv ta osib bez hromadianstva [Entities authorized to carry out forced return and forced deportation of foreigners and stateless persons]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Yurydychni nauky*. 2017. № 1. URL: <https://1ll.in/WstfN> [in Ukrainian].
7. Karnaushenko S. D. Administratyvne sudochynstvo shchodo prymusovoho vydvorennia inozemtsiv [Administrative proceedings regarding forced deportation of foreigners]. *Analichno-porivnialne pravoznavstvo*. 2023. № 3. doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.52>; URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284735/278821> [in Ukrainian].

8. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [Code of Administrative Procedure of Ukraine]. Zakon Ukrainy vid 06.07.2005. № 2747-IV. *Uriadovi kurier*. 17.08.2005. № 153. St. 153–154 [in Ukrainian].
9. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on administrative offenses]. Zakon Ukrainy vid 07.12.1984. № 8073-X. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR*. 18.12.1984. 1984. № 51 [in Ukrainian].
10. Kuz Yu., Soiko O., Bielai S. Modeliuvannia diialnosti orhaniv okhorony derzhavnoho kordonu shchodo zabezpechennia protsedur z readmisii, prymusovoho povernennia ta vydvorennia inozemtsiv ta osib bez hromadianstva v punktakh propusku [Modeling the activities of the state border protection authorities to ensure procedures for readmission, forced return and expulsion of foreigners and stateless persons at checkpoints]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriia: Viiskovi ta tekhnichni nauky*. 2022. № 1–2 (87). URL: <https://1ll.ink/ONTl4> [in Ukrainian].
11. Mota A. F. Administratyvno-protseusualni povnovazhennia orhaniv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy z prymusovoho povernennia i vidvorennia nelegalnykh mihrantiv [Administrative and procedural powers of the bodies of the State Border Service of Ukraine for forced return and repatriation of illegal migrants]. *Pravo Ukrainy*. 2018. Vyp. 11. P. 151. URL: <https://1ll.ink/VUowp> [in Ukrainian].
12. Pro bizhentsiv ta osib, yaki potrebuiut dodatkovoho abo tymchasovoho zakhystu [About refugees and persons in need of additional or temporary protection]. Zakon Ukrainy vid 08.07.2011. № 3671-VI. *Holos Ukrainy*. 03.08.2011. № 142 [in Ukrainian].
13. Pro zatverdzhennia Instruksii pro prymusove povernennia i prymusove vydvorennia z Ukrainy inozemtsiv ta osib bez hromadianstva [On the approval of the Instructions on the forced return and forced deportation of foreigners and stateless persons from Ukraine]. Nakaz MVS Ukrainy vid 23.04.2012 № 353/271/150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806–12#Text> [in Ukrainian].
14. Pro pravovyi status inozemtsiv ta osib bez hromadianstva [About the legal status of foreigners and stateless persons]. Zakon Ukrainy vid 22.09.2011. № 3773-VI. *Holos Ukrainy*. 25.10.2011. № 199 [in Ukrainian].
15. Tokar A. M. Zakhyst prav osoby pid chas realizatsii protsedury prymusovoho vydvorennia [Protection of individual rights during the implementation of the forced deportation procedure]. *Zbirnyk tez Naukovo-praktychnoho kruhloho stolu, prysviachenoho 75-y richnytsi proholoshennia Zahalnoi deklaratsii prav liudyny* (m. Khmelnytskyi, 8 hrudnia 2023 roku). URL: <https://1ll.ink/nc8Qu> [in Ukrainian].
16. Yaremko O. Pravo na povahu do simeinoho zhyttia: problemy zastosuvannia praktyky YeSPL u spravakh pro prymusove povernennia ta prymusove vydvorennia za mezhi Ukrainy [The right to respect for family life: problems of application of ECtHR practice in cases of forced return and forced deportation outside Ukraine]. *Aktualni problemy pravoznavstva*. 2018. Vyp. 4 (16). URL: <https://1ll.ink/od568> [in Ukrainian].